

Bán Éva

Hogyan neveljük eredményesen a keresztyén értékrendszer tükrében?

*Neveld a gyermeket a neki megfelelő módon,
még ha megöregszik, akkor sem tér el majd attól*
(Péld. 22, 6)

A keresztyén nevelés életkoronként különbözik. Figyelembe veszi az életkori sajátosságokat, a korszerű pszichopedagógiai elméleteket, annak módszereit, eljárásait, eszközeit, melyekből az aktuális helyzetnek megfelelően kidolgozza sajátos stratégiáját.

Szülőként, pedagógusként, lelkészként, vagyis hívő emberként feltehetjük a kérdést, hogy milyen is az igazi keresztyén nevelés?

A válasz egyszerűnek tűnhet, hiszen a Szentírás, maga e kérdés mérlegelésében is zsinórmérték lehet. Egyszerűnek tűnő, a hívő ember életében születésétől fogva jelenlevő feladat, melyet adott életszakaszban gyermekként, később szülőként tapasztalhat. Egyszerű valójában? A születéssel veszi kezdetét? Csak ott jelenvaló folyamat, ahol felnőtt–gyermek kapcsolat van?

Ha mélyebbre tekintünk és célunk a lényeglátás a keresztyén nevelés kapcsán, nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a neveléslelektani elméleteket, melyek a történelem során végzett kutatások eredményeként láttak napvilágot, és szülő–gyerek vagy pedagógus–diák interakció fényében mutatják be a nevelési típusokat.

Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor (1995) a *szokásközvetítő-hagyományörző*, illetve az *individualisztikus értékrendszer* keretében vizsgálja a különböző nevelési stílusokat. A szerzőpáros két szélsőséges nevelési formát – ha tetszik szülőmodellt – mutat be az értékorientáció tükrében. Figyeljük csak kicsit szándékosan, tudatosan a családok, vagy akár saját családunk életét. Mit tapasztalunk? Milyenek a hétköznapok, milyenek az ünnepnapok, milyenek a személyközi kapcsolatok? Figyeljük csak tudatosan! Egy idő után észrevesszük, hogy a felnőttek, a szülők által használt fordulatok közül jó néhány visszatér, ismétlődik. Ha megfigyeljük, hogy a különböző családok pontosan milyen visszatérő beszédfordulatokat alkalmaznak (dicséret, büntetés, utasítás, kérdés, feddés stb.) miközben „nevelnek”, nagyon sok hasonlóságot, rendszerűséget találunk. E visszatérő nyelvi fordulatok akár rejtett mintaként is működhetnek,

olyan mintákként, melyeket a szocializáció során szinte észrevétlenül sajátítunk el. A nevelés nem csupán az értékrendszer dimenziójával jellemezhető. Fontos meghatározói a nevelésnek: a világgép, szubkulturális szokások, a vallási tradíciók, a műveltségbeli eltérések, a társadalmi státusoknak megfelelő szerepbetöltést tükröző magatartásformák. Az értékrendszernek azonban fontos megvizsgálunk azon meghatározóit, melyek nyelvi és cselekedetbeli elemeként jutnak kifejezésre viselkedésünkben.

A szokáskövető-hagyományőrző értékrendszer jellegje: az *egyén alárendelése* a közösségnek, annak tudatosítása, hogy az egyén csak közössége részeként, függvényeként, ahhoz alkalmazkodva, azt szolgálva tud boldogulni, életben maradni. Az *individualizifikusnak* nevezett értékrendszer az *egyén jelentőségének, szerepének* középpontba állítására helyezi a hangsúlyt (Vastagh 1995). E két értékrendszert képviselő szülőmodellek: a norma- és szabályrendszert mereven követő „szigorú szülő”, a másik pedig a rugalmas, toleráns, demokratikus „laza szülő”.

Tóth László több elmélet tükrében vizsgálja a nevelési/vezetői szülő- és pedagógustípusokat. Ilyenformán különbözteti meg Lewin a tekintélyelvű, demokratikus, *laisser faire* vezető szülő/pedagógus típusokat. Gordon instrumentális (eredményorientált), expresszív (személyközpontú) és instrumentális-expresszív; Anderson dominatív (kényszer, parancs, tiltás, fenyegetés) és integratív (rugalmas, nyílt); Fiedler kapcsolat- és feladatorientált; Ungráné pedig agresszíven korlátozó, agresszíven tehetetlen, közönyösen korlátozó, együttműködve korlátozó típusokat különböztet meg (Tóth 2000).

A keresztyén nevelés hatékonyságának mérlegelése kapcsán az elsődleges cél nem az ítéletalkotás, következtetés-levonás, majd állásfoglalás valamelyik elmélet mellett. Sokkal fontosabb saját értékrendszerünk megvizsgálása a Szentírás tükrében. Az értékrendszer az objektív világhoz való szubjektív viszonyulásmódunkban jut kifejezésre. Ebből adódóan igencsak eltérő lehet az emberek értékrendszer-hierarchiája. Azonban nem szabad szem elől tévesztenünk azokat az „örök értékeket”, melyek a világ teremtése óta ismertek és jelenvalók az emberi életben. Az értékrendszer szakmai fogalomösszesítését Rogers, majd tanítványa Gordon (1989) rögzítették. Ilyen értéknek tekinthető a *nyíltság vagy átláthatóság*, a *törődés*, a *kölcsönös függés*, az *igények kölcsönös kielégítése*, az *egészséges altruizmus*, az *empátia*, *feltétel nélküli elfogadás*. A keresztyén értékrendszer a Szentírásba gyökerezik, és Jézus valamennyi tanításában jut el a hívó ember lelkéhez.

Nyíltság vagy átláthatóság – „A test lámpása a szem. Ha azért a te szemed tiszta, a te egész lelked világos lesz.” (Mt 6, 22)

Törődés – „Amennyiben megcselekedtétek eggyel az én legkisebb atyámfiái közül, énvelem cselekedtétek meg.” (Mt 25, 40b)

Kölsönös függés – „Amit akartok azért, hogy az emberek veletek cselekedjenek, mindazt ti is úgy cselekedjétek azokkal, mert ez a törvény és a próféták.” (Mt 7, 12)

Igények kölsönös kielégítése – „Tiszteld apádat és anyádat, hogy hosszú ideig élj azon a földön, amelyet az Úr, a te Istened ad neked!” (2Mózes 20, 12)

Egészséges altruizmus – „Vajon böjtölhet-e a násznép, amíg velük van a vőlegény?” (Mk 2, 19a)

Empátia – „A megrepedt nádszálat nem töri össze, a füstölgő mécsest nem oltja el”. (Ézsaiás 42, 3)

Feltétel nélküli elfogadás – „Ez az én parancsolatom, hogy szeressétek egymást, a miképpen én szerettelek titeket.” (Jn 15, 12).

Mit kezdjen akkor a keresztyén szülő/nevelő gyermekével? Hogyan nevelje gyermekeit, hogy azok Jézust követő igaz hitben és szeretetben gazdag életformát tudhassanak magukénak vallani a mai kihívásokkal teli társadalomban? Milyen nevelési modellt kövessen, mely a keresztyén értékrendszer leghűbb bölcsője?

Íme a keresztyén nevelésre vonatkozó kérdés-felelet egyszerűsége, ami annak nagyszerűségében rejlik.

Eme nagyszerű feladat betöltése pedig a birtoklási vágy kirekesztésével kezdődik. Szülőként/keresztyén nevelőként gyakran hajlandóak vagyunk magunknak kisajátítani a gyermeket: „az én gyermekem, az én csoportom, az én közösségem”. Figyeljük csak meg, milyen gyakorisággal fordul elő az „én” személyes névmás. E birtoklási vágy már eleve magába rejti az alá-fölrendelő felnőtt–gyermek viszonyt. Szeretetteljes keresztyén nevelés azonban csak ott valósul meg, ahol partnerviszony tapasztalható. Jézus és tanítványai kapcsolatában is ezt látjuk. Amennyiben a gyermeket ajándékként fogadjuk – „Bizony az Úr ajándéka a gyermek, az anyaméh gyümölcse jutalom” (Zsolt. 127, 3) – és megvizsgáljuk a különböző szociológiai kutatások eredményei alapján született nevelőtípusokat, érzékelhetjük e modellek komplexitását, és saját modellünket is felismerhetjük, beazonosíthatjuk, azaz dolgozhatunk azon.

Vizsgáljunk meg két szélsőséges nevelési modellt a keresztyén értékrendszer függvényében.

Szociológiai szempontból az értékrendszer meghatározói a társadalmi történelmi helyzet, az egyén személyiségrendszere, a termelési és társadalmi viszonyok. A keresztyén értékrendszer esetében mindez Jézus példamutatásában és tanításában válik teljessé.

Hogyan neveljünk tehát szavakkal és tettekkel?

A szokásközvetítő-hagyományőrző értékrendszer alapján a gyermeket kell beemelni, beecsiszolni egy hagyományba. Ezzel szemben az individualisztikus értékrendszerbe gyökerező gyermeknevelés középpontjában a gyermek áll, a gyermek szerepe felértékelődik. A szokásközvetítő családmodellek a többgenerációs családtypusok, ahol a munkavégző képesség kifejlesztése a cél. Az individualisztikus családok nukleáris formát öltenek, és a család igyekszik megteremteni a kreativitás, önérvényesítés, önállóság kialakulását biztosító feltételeket. A hagyományőrző modell esetében a család és a gyermek egy adott rend folytatója, a család zárt rendszer, feladat az öröklött, tanult minták elsajátítása, ápolása. Az individualisztikus modell értelmében a nevelés egy lezáratlan, elvben korlátlan lehetőség, melynek célja felkészíteni a gyermeket a kihívásokkal teli mindennapi társadalmi változásokra. Előbbi esetében tehát a tradíció fényében megőrizni a hagyományosat: öltözködésben, viselkedésben, kapcsolatokban; utóbbi pedig az egyediség, az eredetiség, a kreativitás fejlesztését támogatja. Például mindkét modell értéknek tekinti a szorgalmat, rendszeret, jóságot, de míg a szokásközvetítő-hagyományőrző esetében ezen értékek az engedelmességben, kötelességben, önárendeltséget *szolgáló szeretetben* bontakoznak ki, addig az individualisztikus modell az önállóságra, önbizalomra, egyediségre nevelést célozza a *kimutatott szeretet* tükrében. Az érzelmek vállalása, megnevezése, kimutatása is eltérő e két modellben. Előbbi esetében erősen szabályozott – kívül, mivel kapcsolatban milyen érzelmet illik kimutatni, avagy visszafogni, elrejtteni. Utóbbi az érzelmek felismerését, megnevezését, kimutatását, az embertárs pszichikai állapota iránti érdeklődést és érzékenységet szorgalmazza. A megszokottól eltérő viselkedés esetében, problémahelyzetek felismerésében és kezelésében is eltérést tapasztalhatunk. A hagyományőrző nevelést gyakorló szülő helytelennek, deviánsnak, a „normálistól” eltérőnek tekinti a problémahelyzetet, vagy a nem megszokott viselkedést, magatartást, amiről nem illik beszélni. Az individualisztikus nevelés tudomásul veszi a megszokottól eltérő jelenséget, és igyekszik biztosítani a problémahelyzet pozitív irányú megoldását biztosító személyi és környezeti feltételeket.

A kommunikációt illetően az individualisztikus szülő-gyermek kapcsolatot a nyíltság, átláthatóság, saját élettapasztalatból vett példák jellemzik. A hagyományőrző felnőtt-gyermek kapcsolatban a társadalmilag etikusnak vélt viselkedésmódok, élethelyzetek példázatként való megörökítése a kommunikáció fókusza. A kommunikáció verbális és nonverbális elemei közötti összefüggésben is különbség tapasztalható. Az individualisztikus nevelés jelisége a Gordon-módszerben összegezzhető. Thomas Gordon (1989) gyakorlati elméletrendszere a hatékony felnőtt-gyermek kapcsolatot a partnerviszonyban összegzi, melynek alappillére a kongruencia. A bensőséges, szeretetteljes kap-

csolat egyaránt magában foglalja a kívánatos és kevésbé kívánatos, zavaró viselkedésmódok figyelembevételét és kezelését. Fontosnak tartja az elismerést, az adekvát dicséretet, jutalmat – érzelmek kimutatásával, nem tárgyi juttatások formájában. De a zavaró magatartásmódot sem hagyja figyelmen kívül. A mindennapi élethelyzetekben elkerülhetetlenek a konfliktusok. A cél tehát nem a konfliktusok figyelmen kívül hagyása, elbagatellizálása, hanem azok megfelelő kezelése. Erre javasolja az én-közlés alkalmazását a te-közléssel szemben. Az én-közléssel önmagunkról, saját érzéseinkről, a szubjektíven megélt kapcsolatokról nyilatkozunk. A te-közlés ezzel szemben értékítéletet, minősítést hordoz magában. A konfliktuskezelés hatékonysága mindenekelőtt a zavaró viselkedés felismerésében, felvállalásában és megfelelő módon történő közlésformájában rejlik. Ha például a szülőt zavarja gyermeke adott viselkedése, parancs és tiltás, esetleg büntetés vagy megfedés helyett alkalmazhatja az én-közlést. Ennek három lényegi összetevője: a zavaró viselkedés megnevezése, a kiváltott érzés verbalizálása és az előrelátható következmény megjósolása. Például Pistike (3 éves), ha folyton lelépsz a járdáról, aggódom, hogy elüthet egy autó, mert nagy a forgalom. Mennyivel másként hangzik, mint a „megmondtam már ezerszer, hogy a járdán közlekednek a gyalogosok. A következő figyelmeztetésnél fel is sapkázlak, ha nem fogadsz szót!” Érzékelhetjük a különbséget e két kommunikációs forma között. Az üzenet lényegét tekintve ugyanaz: az anya aggodalma 3 éves gyermeke miatt. Továbbgondolhatjuk mindkét közlésforma közvetlen és távlati következményét. Míg az első közlésforma esetén az anya megnevezi indulatmentesen a problémahelyzetet, beavatja gyermekét érzésvilágába, majd előrevetíti a lehetséges nemkívánatos következményt, addig a második esetben a közlésforma utasítással, tiltással, fenyegetéssel tűzdelt válfaját találjuk.

Hasonló gyermeknevelési nehézséget jelenthet a gyermek számára felkínált döntésjog és szabad választási lehetőség, ellentétben a szigorúan behatárolt, szabályozott, szülő által meghatározott helyzettel. Ha például a gyermeknek játéktérlete, étkezése, öltözködése kapcsán több alternatívát kínálunk fel, úgy nem csupán egyenrangúságát és teljes személyként való tiszteletét érzékeltetjük, hanem döntőképességét, önállósodási törekvését, értékorientációját is kibontakozni engedjük.

A keresztyén gyermeknevelés tehát a gyermeket mindenekelőtt teljes értékű, önálló, döntőképességgel és választási lehetőséggel rendelkező személynek tekinti, akit az Atya szülei/keresztyén nevelőire bízott, kiknek kötelessége biztosítani a személyi és környezeti feltételeket a gondoskodás, ápolás, tanítás, nevelési feladatok végrehatása tükrében.

E nemes feladat végrehajtása történhet a nevelési modellek bármelyikének égisze alatt. A lényeg, hogy a keresztyén nevelő felismerje saját nevelési modelljét, melyet családjából magával hozott. Értékkülönbség nincs a két modell értékrendszerét illetően. Az értékrendszerhez való szubjektív viszonyulásmód azonban messzemenően különbözik. Ugyanakkor elmondhatjuk, hogy bármelyik alapja lehet szeretetteljes vagy rideg, harmonikus vagy diszharmonikus, következetes vagy következtelen. Egy adott nevelési modell önmagában nem tekinthető értékesnek vagy kevésbé annak. Nevelni egyaránt lehet jól és rosszul, demokratikusan vagy autokratikusan. Lelki gazdagsággal vagy hitványsággal. Boldog, avagy boldogtalan gyermekkort teremteni a ránk bízottaknak.

A keresztyén nevelés lényege az egymásrafigyelésben, az összehangolódásban, az összhangban rejlik. Nem az Én, hanem a *rám bízott* középpontba helyezésével. Nem utasítással, hanem személyes példamutatással. Nem a szeretetről való parafrazálással, hanem a szeretetben kibontakozó verbális és nonverbális kommunikáció és konfliktuskezelés hatékonyságában.

A nevelés idő- és energiaigényes feladat. A röviden, idegesen odavetett parancsokat, számonkéréseket, anyai bölcsességeket, vagy a rossz lelkiismeretet kompenzáló drága ajándékok osztogatását nem lehet nevelésnek tekinteni. A keresztyén nevelő, ha akar, tud időt szakítani gyermekére. Ha nagyon rövid is az együtt töltött idő, a szeretetben és szellemekben-lelkiekben töltött együttlét gyümölcsöző örömet szül.

A keresztyén gyermeknevelés közösségi munka. Amiképpen Korinthusban Pál ültetett, Apollósz pedig öntözött, de mindketten csak szolgák voltak, akik által egyesek hívókké lettek, ugyanúgy szükséges a keresztyén nevelésben is szülő–nevelő–lelkész együttes harmonikus fáradozása a gyermek hitre jutásáért. Fontos tehát az emberek munkaközössége, de nem elég. Eredményes csak akkor lesz, ha Istennel is munkaközösségben dolgoznak, mert „a növekedést Isten adja”.

Bibliográfia

- Buda Béla 2001. *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*. Budapest, Animula.
Gordon, Thomas 1989. *A tanári hatékonyság fejlesztése. A T.E.T. módszer*. Budapest, Gondolat.
— 2003. *Tanítsd gyermekedet önfegyelemre*. Budapest, Gondolat.
Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor 1995. *Értékrendszerek. Értékvákuum*. In Vastagh

Tóth László 2000. *Pszichológia a tanításban*. Debrecen, Pedellus.